

Kolozsvárról, mint a magyar Heidelbergről szöztünk? Mivé lett Apáthy nagyszerű tudományos intézete, mívé lettek a kolozsvári klinikák? Előlről kell kezdeni mindent. Reméljük, az erdélyi románság is rá fog egyszer arra jönni, hogy volt valaha egy mindenek fölött álló erkölcsi eszmény: az erdélyiség, az erdélyi öntudat, amelynek legerősebb támasza éppen a nemzetiségek szabadsága és a tudományos műveltség voltak. Ez a belátás, ha egyszer elkövetkezik, akkor semmi sem állja útját annak, hogy a mesterségesen szétdarabolt magyar szellemi élet újra eggyé forrjon. Addig az erdélyi írók szava olyan, mint végvárak őreie, amelyet a szél szeszélye csak foszlányokban hoz el hozzánk.

Kuncz Aladár.

A LEGÜJABB NÉMET LÍRÁRÓL. A modern német líra egy beteg, szenvedő, küzködő kornak a tükre. A világot meghódító, a világon uralkodó nagyság álma összetört, mint egy fényesre mázolt üres cserép, a háború ezer gyötrelme megdöntötte a hitet az emberi fejlődésben, az emberi civilizációban, felforgatta a társadalmi rendet és mindennaposá tette a nyomort. Kétségbeesés és khaosz lett úrrá a lelkeken, melyből elemi erővel tör ki a kiáltás új életrendért, új hitért és megváltásért. A költő többé nem a szépet formába öntő művész, mert a szépség csak nyugodt, illethet órák áldozatos gyönyörűsége, hanem társadalmi rendet ostromló forradalmár, világnézeteket átforgató bölcselő, új, megváltó vallást hirdető próféta, mert a kor ez után szomjúhozik.

Minden változóban és forrongásban van és az új irányok és emberek tömegében a marandót, a valódi értéket megrögzíteni vajmi nehéz. A realizmus, mely az epigonok lanyha, színtelen költészetének visszahatásaképen vult be a mult század kilencvenes éveiben francia és orosz mintára a német irodalomba, nem felelt meg a német lélek irreális, metafizikai erőstőnének, de a tárgy újszerű volta, a nyelv erőteljesége, a formák frissége határozott fejlődést jelentett. A tragikus véget ért Georg Heym *Die Morgue* című költemnye ennek az iránynak legjellemzőbb (a *Les Fleurs du Mal*-ra emlékeztető) alkotása — a nehézelegőjű, sivár halottaskamra a magas kőpadokon fekvő, meztelen halottakkal, — bár a német költő még ezt a visszataszító tárgyat is bölcselkedésre aknázza ki. — A reális költők meglátási formája az impresszionizmus, mely a külvilág pillanatnyi benyomásait egyéni színben adja vissza. Áttörik az eddig megszokott formákat, új ritmust teremtenek meg. Nyelvük mozaikszerű. Mint a mozgófénykép egyes mozzanatokot rögzít meg, melyek gyors egymásutániságban folytatódólag mozgással olvadnak össze, úgy az impresszionista költő nyelvtanilag hiányos vagy egymagában érthetetlen mondatrövidékeket állít egymás mellé, melyek együttesen a megkívánt benyomást vannak hivatva kiváltani. Gyakran szimbolikussá válnak, mert az értelem nem fontos, hanem csak a hangulat. Legfőbb tárgyak az én problémái, belső lelki vívódások, lelki élmények, tudat-

alatti érzések érzékeltetése. Erős művészi tehetségek vannak köztük, mint Richard *Dehmel*, Maria *Rilke*, akik nagy hatással vannak a német prózai nyelv megújódására is.

Az impresszionizmust csakhamar felváltja a német lírában az expresszionizmus, melynek központi élménye a világháború, és amely az előbbinek bölcselkedő jellegével szemben forradalmi. Szintén csak egy korszak kifejezője és éppen azért nem marandó. Maga Kurt Pinthus, aki *Menschheitsdämmerung* címen kiadta az expresszionista költők legértékesebb verseit, azt írja róluk: „e generáció sok sok költeményből majdnem mind nyomtalanul el fog tűnni koruk lecsillapodó viharjaival.“ Költészetük egy új Sturm und Drang ot jelent, hadizenetet a fennálló formáknak, lázadást a háború iszonyata ellen. A nagy gyilkolás közepett az emberiség testvérisülését hirdetik, láncoktól való felszabadítást, új korszak hajnalhasadását. Egyesek, mint Carl Otten, egyenesen az orosz kommunizmus híveinek vallják magukat. Egyéni életsorsuk is sokban hasonlít a Sturm und Drang-beli költőkéhez: egy az örültek házában halt meg, mások elzüllöttek. Egyideig rendkívül népszerűek, a tehetségeket, mint Franz Werfelt, Albert Ehrensteint, Theodor Daubert, Jakob van Hoddist, az utánzók egész serege követi. Az élet valósága számukra nem mértékadó. A külvilágot, mint énük kivételével fogják fel és úgy is ábrázolják. Verseiket vajmi nehéz a prózától megkülönböztetni, nyelvükben egyszerűsége törekseinek, de az egyszerűségét főleg a primitívességben látják. Csak kivételesen sikerül valóban költőit alkotniuk, ha forradalmi tendenciáikat háttérbe szorítják. Ma már a huszonhárom költő közül, akiket Pinthus anthológiájában megszolgált, heten a háborús és forradalmi években fiatalon meghaltak, a többiek pedig vagy elhallgattak, vagy régi élményeiket idézik fel újra meg újra.

Mindezen irányokkal tudatos ellentétben lépett fel Stefan *George*, a korszaknak kétségtelenül legjelentékenyebb költője. Költészete — melyet a megnemertők többszörösen mint úgy formalizmust bélyegeztek meg — csak kevesek számára hozzáférhető. Szűk iskola keletkezett körülötte, mely prófétájának, egy új vallás hirdetőjének tartja. Esztétikai elveiket a „Blätter für die Kunst“-ban fejtik ki, esztétikusuk Gundolf, aki Goethéről, Geórgéről írott híres műveivel az esztétikának új irányt mutatott. George költészetében a Nietzsche-i bölcséletet fejleszti tovább, ideálja a harmonikus ember, melyet elsősorban saját életében valósít meg. Teljesen távol áll a napi problémáktól, főleg emelkedik küzködő korának, melyben minden khaotikusan forrong. Akárcsak Keyserling, az általa alapított „Bölcsesség iskolájában“, George is az ember elvesztett egységét akarja visszaszerezni és hiszi, hogy ez csak Nietzsche-i Übermensch eken áll lehetséges, akik lassankint magukhoz formálják a tömeget, melyre különben szuverén megvetéssel tekint. Költeményeinek külső formáival is éreztetni kívánja egye-

dülkállóságát; új írásmódot (kis betűk a mondat elején is), új interpunkciót (vesszők stb. elhagyása) valószínű meg. A költői formáknak hívatott művésze, és ez Dante, Shakespeare és Baudelaire-fordításában is kifejezésre jut. Szereti a régi versformákat, különösen a szonettet. Nyelvét látnoki magasztosság jellemzi, sok szimbolizmus, erős miszticizmus. Gundolf szerint Dante, Shakespeare és Goethe után George a világirodalom legnagyobb költője.

A legújabb költői generáció George nyomán indul. Kezd kiemelkedni az expresszionizmus kaoszából és szépség után szomjúhozik. Vágyakozó Istenkeresés jellemzi. Újra népszerűekké válnak a romantikus költők s különösen Hölderlin,

akihez Georgét is erős lelki rokonság köti.

Különös, hogy az emberi problémák mellett a hazafias líra alig jut szóhoz. Csak a birodalomtól elszakított területeken nyer hangot a nemzeti fájdalom, mint a Szudetákban és a Rajna vidékén, de nagyobbára kezdetleges formákban, az alkalmi líra minden gyöngéjével. Szinte úgy látszik, mintha a német nép elvesztette volna nemzeti öntudatát a külső megalázások és belső harcok súlya alatt. De ez csak látszat, mert az emberi egység és harmónia költői is népkért énekek és a nemzeti megújodást készítik elő.

(Berlin).

Farkas Gyula.

A P R Ó C I K K E K

ARANY ÉS A SZELLEMLIDÉZÉS. Arany, kit általában a józanság példájának szoktak idézni, nagyon vonzódott a titokzatosság, a külső- és belső világ rejtelméhez. Az álomnak mind saját életében, mind költészetében igen fontos szerepe van; a látomások, az egyensúlyát veszített léleknek jelenségei művészileg mélyen érdeklik s műveiben ki is aknázza őket. Nem csodálható, hogy az 1853-ban Amerikából Európába származott asztaltáncoltatás (table moving, kopogó szellemek, knocking ghosts) minden divatos hóbortossága ellenére is az ő figyelmét is felkeltette; maga is megpróbálkozott vele s nem csekély sikerrel. A kor hangulata is kedvező talaj volt az ilyes túlvilági mesterkedések felé való hajlandóságra. Ő maga csakhamar kijázanodott belőle s már 1861-ben, mikor a tultengő lírai áradat ellen tollat fog az „Írányok“-ban, így nyilatkozik róla: „besüppedt lábunk alatt a föld, s biztos írány helyett az asztaltánc szédelgéseiben kerestünk enyhületet.“ (Böven e kérdésről lásd Arany képmutatójáról írt tanulmányt, Irodalomtörténet, 1916, 171. l.). De az Aranya jellemző, hogy ami benne egyszer élménnyé, lelki tartalmának sajátjává lett, azt előbb vagy utóbb költőileg gyümölcsözteti, költőileg alakítja. Így keletkezett 1877-ben, az Őszi-kék virágzása idején, egyik leghatalmasabb balladája, a „Képmutató“, melynek egyik mozgató eleme az asztaltáncoltatás. Akkor, szinte negyedszázad után, az már csak költői indíték volt; de hogy ez lelke mélyét is megragadta egyszer, mutatja a szellemlidézés idejében, 1855-ben keletkezett verse, a Petőfi emlékének szentelt „Emlények“ (annyi mint: Nefejejtsek) harmadik darabja, mely magán viseli a lélekjárás, szellemjelenség minden ismertetőjelét. Akkor Arany még Nagykőrösön lakott s a meglehetősen terhes tanári teendők miatt csak az éj óráiban áldozhatott a költészetnek. Így merül fel előtte újra, meg újra, ismeretlen sírjában nyugvó barátja, Petőfi képe, ki költőileg is

ősztönző, sőt mélyebb művészi hatással is volt rá. De mintha szelleme személyében is körülengéné az elmerült költőt:

Gyakran, ha az őj behúnyta már szemét,
Gyakran érzem lobogni szellemét.
Meg-megsimitja forró homlokom.
Hallom suhogni könnyű lépteit
És önfelédre ajkam szól: te itt?...
S döbbenve ismerem fel rajzomon
Egy-egy vonást, mit szellemujja von.
„Övé! kiáltom, itt, ez itt övé:
A szín erős, nem illik együvé.“

Aki valamelyest jártas a szellemlidézés dolgaiban, a költemény e soraiban nemcsak költői képet, a hatás megszemélyesítését látja, hanem valóban a költő „réületében“ (a „trance“ régi magyar neve) megjelenő és cselekvő szellemét. Ha tudjuk, hogy a szellemlidézés az ötvenes évek derekán valóságos járvány volt, s ha ismerjük Arany hajlandóságát a titokzatosság iránt és jártasságát is az effélékben, akkor e költeményben nem művészi fogást, hanem valódi élményt kell látnunk, mely költői alakot öltött.

Tolnai Vilmos.

RÉGI MAGYAR NÖNEVEK. Kezdjük a vízőzönnél! Mert hát krónikásaink szerint már a vízőzön idejében is volt magyar asszony. Ők ugyanis a hún és magyar nép őseit: Hunort és Magyart Noé ivadékától: Nimródtól származtatják. Ez a Nimród pedig jeles vadász vala; annyira jeles vadász, hogy a nyulacsákák zöldkalapos rémeit manapság is nimródoknak hívjuk. S az ősi szarvasűző feleségének a mi jó naiv krónikásaink adhattak-e stilszerűbb nevét, mint Eneh vagy Ené, amely mostani unő szavunknak árpádkori formája?

A krónikában Emes Almos vezér anyja, kinek a magyar nép szent madara, a turul, csudálatos álomban jósolja meg fia születését. Az Emes név pedig az „anya“ jelentésű régi